

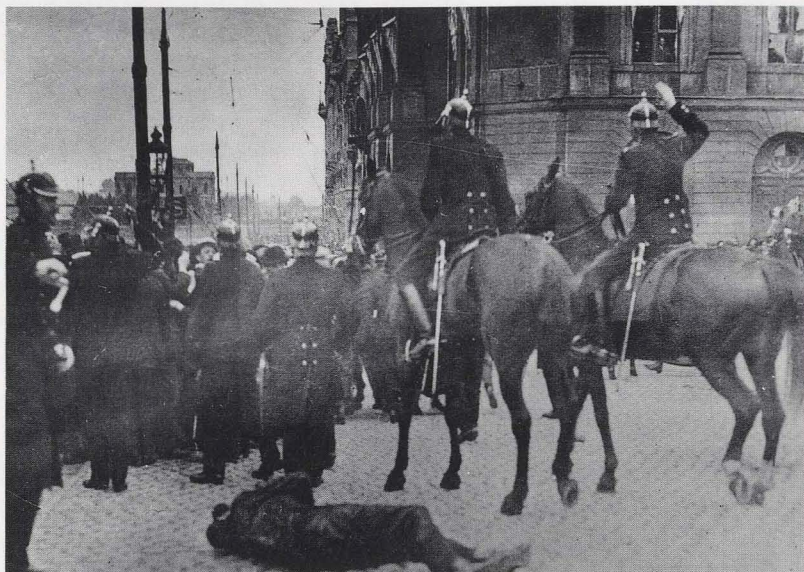
Gatans parlament

ETT ARBETE OM Stockholms kommunala utveckling har naturligtvis sitt fokus på Stadshuset – före 1923 Rådhuset. Men politikens resultat och villkor bestäms inte bara där. I Lars Nilssons avsnitt framgår den betydelse industri och näringsliv haft också för Stockholms politiska utveckling. Även staten har med en rad olika medel utövat ett avgörande inflytande över staden. Och Stockholms innevånare har sannerligen inte nöjt sig med att avge en röstsedel vid de ordinarie stadsfullmäktigevalen. Sociala proteströrelser har varit ett ständigt återkommande inslag i gatubilden, från Crusenstolpekravallerna på 1830-talet till Reclaim the city på 2000-talet. Påfallande ofta har de krav som framförts riktats till stadens styrande. Och gatans parlament har definitivt inte varit utan inflytande. Vi ska här ge några exempel.

Hungerkravallerna 1917

De största demonstrationer Stockholm – och landet – skådat ägde rum våren 1917, hungerkravallernas och den svenska revolutionens år. I betydande utsträckning stod den kommunala verksamheten i centrum för aktionerna. Brist på livsmedel och galopperande matpriser var en viktig bakgrund till de dramatiska händelserna. I Stockholm, liksom på andra håll, var det arbetarkvinnorna som var initiativtagare och pådrivare till den våldsamma utvecklingen.

I mitten på april 1917 uppstod de första skärmytslingarna. Uppretade kvinnor angrep torghandlare på Hötorget som tog ut ockerpriser på potatis. Några dagar senare tågade mer än 5.000 fabriksarbeterskor till Mjölkcenralens nya anläggning på Torsgatan i protest mot mjölkbristen och de höga priserna. Den mest spektakulära händelsen var dock utan tvekan potatiskriget på Södermannagatan den 5 maj. Ett rykte om att en livsmedelshandlare i hörnet Södermannagatan/Katarina Bangata hade hamstrat potatis för att sälja på svarta börsen spred sig, och snart hade tusentals människor samlats för att kräva att potatisen skulle säljas över disk. Händelserna utvecklades till rena gatustrider mellan polis och demonstranter, där gatstenar, buteljer och andra tillhyggen flitigt användes. Tjugo personer, åtskilliga kvinnor, greps. I en ögonvitnesskildring i tidningen *Social-Demokraten* framgår det hur situationen uppfattades från demonstranternas perspektiv:

En hustru hade gripits och fördes upp i polisbilen, så en ung kvinna trängde sig fram, ropande – Nej, släpp henne! Vem ska ta hand om hennes fem barn? Svaret kom. En grov käpp träffade den ropande över ansiktet och hon sjönk till marken.

Norrbro 1917 En demonstrant förs bort av polisen (t. v.). Kravaller på Gustav Adolfs torg 1917 (t. h.).

I en mindre arbetarvänlig tidning kunde man läsa om följande tolkning av vad som hände, och inte minst kvinnornas roll:

I varje port stod grupper av kvinnor som hälsade på de på gatan patrullerande polismännen med förbittrade tillmälen och sådana haglade även från nästan varje fönster. Polisens mening var även att uppträdandena aldrig skulle fått så omfattande och elakartad karaktär, om ej kvinnorna uppträtt så upphetsande mot ordningsmakten.

Kristidshanteringen under första världskriget var en kommunal angelägenhet. Redan innan de dramatiska händelserna våren 1917 hade staden byggt upp en omfattande verksamhet. Under Livsmedelsnämndens ledning sorterade bataljoner av administratörer. Där fanns mjölk-, smör-, fläsk-, bröd-, spannmåls-, ved-, beklädnads- och foderbyråer. Staden startade svingårdar och blodpuddingfabriker, skomakerier och sömnadsverkstäder.

Verksamheten var inte oomstridd. Men de våldsamma massdemonstrationerna och trycket från revolutionsshotet våren 1917 sopade bort all tveksamhet. Staden mångdubblade snabbt anslagen till hjälp åt dem som drabbades av dyrtiden. Fläsk, fisk, grönsaker och mjölk subventionerades och ett centralkök inrättades i kommunal regi, i det gamla Nürnbergbryggeriet på Högbergsgatan. Detta blev en stor succé. Till kraftigt rabatterade priser kunde man äta vällagad och näringsrik mat, och det var långtifrån bara de mest nödlidande som stod i kö för att få del av den.

Stockholm var inte unikt. Kommunledningars snabba agerande våren 1917 för att hitta lösningar på försörjningsfrågan, som dittills verkat omöjliga, var antagligen en viktig orsak till att det aldrig blev någon revolution 1917. Och att kvinnor-

nas spelade den avgörande rollen för att skapa det massiva trycket på kommunalpolitikerna verkar ovedersägligt.

Götgatskravallerna 1948

År 1948 inträffade de omskrivna Götgatskravallerna. Runt påsken skedde upprepa- de skärmytslingar mellan polis och ungdomar, som på det trångbodda Söder ofta hade Götgatan som sitt vardagsrum om kvällarna. Oroligheterna kulminerade på annandagen när kanske 10.000 ungdomar samlades kring Medborgarplatsen. Åt- skilliga råkade i handgemäng med polisen. Demonstranterna kastade flaskor och stenar och polisen ingrep med stor kraft, bl.a. med ridande polis. Sablar blänkte, ridpiskor och batonger ven över massorna, åtskilliga ungdomar skadades och ett fyrtiotal greps. Som så ofta gick meningarna isär om vem som hade skuld till att händelserna urartade, men många chockades av polisens brutalitet och tjänstemän vid stadens barnvårdsnämnd ansåg att polisen uppträtt hårt och opsykologiskt. Det är lokaler och klubbar ungdomen behöver, ansåg de.

Just det blev också resultatet av Götgatskravallerna. Den stora utbyggnad av ungdomsverksamheten i form av ungdomsgårdar och föreningsstöd som genom- fördes under 1950-talet var i stor utsträckning ett svar på myndigheternas oro för vad »den föreningslösa ungdomen« annars skulle ta sig för.

Almstrid 1971

Det kom att dröja till början av 1970-talet innan verkligt stora strider kring kom- munalpolitiken åter rasade på Stockholms gator. Våren 1971 bröt almstriden ut.

Formellt handlade den om att en majoritet i Stadshuset beslutat att låta fälla en grupp almar vid Karl XII:s torg för att ge plats åt en tunnelbaneuppgång i Kungs- trädgården. Men samtidigt var den kulmen på ett ökat folkligt missnöje mot den våldsamma cityreglering som under ett årtionde utplånat stora delar av centrala Stockholm. Träden kom att få en stor symbolisk betydelse för en växande miljöro- relse. Denna bars i sin mest välorganiserade och militanta form upp av den unga radikala 1968-generationen, med Alternativ stad som samlade forum. Men opini- onen hade en betydligt bredare bas än så; intressant nog var det i Stadshuset mode- raterna och vänsterpartiet som stod (nästan) enade mot fällningarna.

När stadens ledning trots den kraftiga opinionen beslöt att träden skulle fällas natten mot den 12 maj, mobiliserades genom telefonkedjor bortåt 1.000 personer med kort varsel. De lyckades, trots kraftiga polisnedjor, ta sig in på det avspärrade området. Många klättrade upp i träden, och arbetet fick avbrytas, för gott kom det snart att visa sig. De följande dagarna bröt en för Stockholm ovanlig folkfest ut kring de räddade almarna. Tusental personer samlades för att fira segern, och damer och herrar från Östermalm kunde ses tacka långhåriga miljöaktivister för att de så reso- lut, och inte helt utan våld, angripit polisavspärningarna för att försvara träden.

Almstriden hade en annan sida också. Den ställde den parlamentariska demo- kratin mot opinionen på gatan. Ovedersägligt hade beslutet att fälla almarna fattats

i demokratisk ordning och av en politisk majoritet. Lika ovedersägligt stoppades fällningarna av en utomparlamentarisk rörelse, som till och med använt sig av våld, om än i huvudsak riktat mot föremål.

Reaktionerna från stadshusledningen lät inte vänta på sig. I ett uppmärksammat inlägg på Publicistklubben lade Hjalmar Mehr ett stort ansvar på pressen. »Vill vi ha en utveckling som innebär att massmedia kallblodigt uppmanar opinioner och att politiker skall tvingas att acceptera våldet – sedan besluten väl är fattade.«

Men allt mer stod det klart för kommunpolitikerna att de missbedömt opinionsläget. Gatans parlament hade röstat ner stadshusledningen.

Under slutet av 1960-talet och under en stor del av 1970-talet kom alternativ- och byalagsrörelsen att spela en aktiv roll i försöken att påverka stadsplaneringen. I mitten av 1970-talet var också t.ex. aktionsgrupperna för fler och bättre daghem en viktig utomparlamentarisk opinionsgrupp. Ibland var aktionerna framgångsrika, förutom almarna kan man nämna Karlbergsvägens breddning och Norr Mälärstrandsleden. Lika ofta blev aktionerna ett bakslag. Kampen om Brunkebergstorg eller rivningen av Mullvaden är två exempel.

Det är uppenbart att en bred miljöopinion lyckades påverka Stadshuset. Ja, med centerns kraftiga tillväxt och med det nu nya stockholmspartiet – som kan sägas vara en produkt av stadsmiljörelsen – kan man hävda att den tog säte i fullmäktige. Rivningsraseriet stoppades, trafikleder byggdes aldrig eller sköts på framtiden. Samtidigt fanns en annan utomparlamentarisk kraft som också påverkade utvecklingen – marknadskrafterna. I början av 1970-talet växte Stockholm inte längre, och de ekonomiska kriserna gjorde det svårare att hitta finansiering för de stora ombyggnadsprojekten. Vilken av dessa påtryckare som mest påverkade fullmäktige lär inte gå att fastställa.

Reclaim the city 2000

Det tidiga 2000-talet har skådat aktionsrörelsernas pånyttfödelse, och en ny generation ungdomar verkar ha tagit vid där deras föräldrar slutade. I Reclaim the citys uppmärksammade demonstrationer spände parollerna från globaliseringskritik till krav på bilfria gator, ungdomsgårdar och bättre ungdomsmiljöer. Och i nätverket Stockholm ej till salu samarbetar gamla kämpar från Alternativ stad med anarko-feminister och piercade nypunkare.

När stadsfullmäktige diskuterade händelserna hösten 2000 menade det ansvariga socialborgarrådet att »ungdomarna valt en odemokratisk form för att komma i samspråk med andra om vad de vill. Det kommer jag aldrig att acceptera, och jag tycker inte att vi som vuxna och kommunalpolitiker ska göra det.« Ett annat borgarråd förespråkade i tidens anda privata lösningar istället: »Reclaim the homes«. Det ska bli intressant att se hur man bedömer vilket inflytande denna ungdomsrörelse haft över kommunpolitiken nästa gång Stockholms stads historia skrivs.